

The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization

PRIKAZ KNJIGE

Richard Baldwin, Cambridge, MA i London:
The Belknap Press of Harvard University Press, 2016, 329 str.

Ivo Bićanić*

Richard Baldwin, profesor na Institutu za međunarodne i razvojne studije u Ženevi te *spiritus movens* i glavni urednik portala VoxEU, nedavno je objavio knjigu od tristotinjak stranica u kojoj sadašnje strukturne promjene u svjetskom gospodarstvu stavlja u kontekst dugoročnih društvenih promjena. Osnovna je ideja knjige da autor prati globalizaciju kroz povijest i pokazuje kako je sadašnja globalizacija, koju naziva "novom globalizacijom", drugačija od prethodnih te najavljuje prelazak iz velike divergencije u veliku konvergenciju. Za njega "nova globalizacija nije globalizacija naših očeva, ona je stvarno nešto posve drugo" (str. 79).

Glavna tvrdnja ove knjige jest da je "ključno razlikovati utjecaj udaljenosti na protok roba, ideja i ljudi" (str. 113). Zato je globalizacija u središtu interesa, a nju Baldwin vidi kako ju je opisao Bill Clinton "... kao ekonomski ekvivalent [nezaustavljivih] sila prirode, kao vjetar i vodu..." (str. 18). Baldwin prati utjecaj globalizacije na proizvodnju i potrošnju kroz pristup koji naziva tri kaskadna ograničenja (*three-cascading-constraints view*). Robe, ideje i ljude vidi kao "pakete" vrlo različitih sastavnica, a sastav svakog paketa predstavlja ograničenje globalizacije i rasta. Globalizacija redom te pakete "raspakirava", rastavlja na dijelove (*unbundling*). Posljedica takvog "razdvajanja" su duboke strukturne promjene, dovoljno velike da ih

* Ivo Bićanić, redoviti profesor u mirovini, Sveučilište u Zagrebu.

Baldwin tumači kao faze razvoja. Dosad su prva dva paketa rastavljena, a Baldwin očekuje da će uskoro na red doći i treći.

To nije uobičajena periodizacija u literaturi, ali s obzirom na ciljeve ove knjige, ona funkcionira. Shodno tome, Baldwin prepoznaje četiri faze razvoja koje su predmet prvog dijela knjige i prva tri poglavlja. Prva faza je naseljavanje svijeta (izlazak iz Afrike) pri čemu su "... proizvodnja i potrošnja prostorno objedinjene – stoga je bilo malo trgovanja... jer je imalo više smisla da se ljudi presele tamo gdje se nalazila hrana..." (str. 24). Druga faza počinje s poljoprivrednom revolucijom i traje nekoliko tisućljeća, čak do oko 1820. U njoj je provedeno "prvo razdvajanje" djelatnosti te je razdvojena proizvodnja od potrošnje pa je "... proizvodnja hrane preseljena tamo gdje su se nalazili ljudi, a nisu se više ljudi selili tamo gdje se nalazila hrana" (str. 24). U ovoj fazi Baldwin prepoznaje tri podfaze i sve zajedno označuje kao "protoglobalizaciju" jer je trgovina između odvojenih klastera proizvodnje i potrošnje "... bila ograničena na osnovne sirovine ili luksuzne proizvode koji nisu bili lokalno dostupni" (str. 31), a njen konačni učinak je da se "zapadna Europa koja je oduvijek bila primitivna močvara... transformirala u cjelinu koja će zagospodariti..." (str. 45). Treća faza počinje "... postavljanjem parnog stroja na brodove i kotače" (str. 49), što je dovelo do dramatičnog pada troškova prijevoza i procvata obujma svjetske trgovine gotovih proizvoda (*made-here-sold-there*). To razdoblje Baldwin naziva starom globalizacijom koja je trajala otprilike od 1820. do 1990. Tijekom nje dolazi do prvog razdvajanja djelatnosti te su proizvodnja i potrošnja razdvojene. No takav procvat značio je da je stara "... globalizacija kao integracija tržišta u prostoru – naročito iskazana međunarodnom konvergencijom cijena... proizvela divergenciju nacionalne proizvodnje i potrošnje..." (str. 53). Dolazi do "... industrijalizacije sjevera i deindustrijalizacije juga..." (str. 55) i opće divergencije. Nakon međuratne remisije poslije 1945. prvi put je "... svjetska trgovina vođena vladavinom prava [prvo GATT, a onda WTO], a ne vladavinom puške" (str. 67). Zadnji korak ove globalizacije omogućen je uvođenjem kontejnerizacije, prvenstveno u pomorskom prometu, koja dalje smanjuje troškove prijevoza i pridonosi rastu trgovine.

Treće je poglavlje izuzetno važno za razumijevanje knjige i na njega se Baldwin na mnogo mjesta poziva (u cijelom drugom dijelu knjige te poglavlju o politici). Tu Baldwin postavlja činjenice druge globalizacije koje treba objasniti. Sve se vrti oko informacijskih i komunikacijskih tehnologija, ICT-a. U tom sektoru do revolucije dolazi zbog tri promjene; prva je pad troškova pohrane, druga je napredak u prijenosu podataka i treća je reorganizacija sektora. Taj napredak omogućio je poslije 1990. drugo razdvajanje djelatnosti, odnosno razdvajanje ideja i novu globalizaciju. Posljedice su nesagledive. Baldwin daje detaljan opis koji kasnije sažima kao stilizirane činjenice drugog razdvajanja djelatnosti: "sjever se deindustrijalizirao, a mali broj zemalja u razvoju industrijalizirao; njihov rast znatno je ubrzao, cijene sirovina izazvale su superciklus stvarajući uzlet u zemljama izvoznicama sirovina, dolazi do velike konvergencije, priroda trgovine sjevera i juga se promijenila te uključuje daleko više međusobne trgovine, većina zemalja u razvoju prihvatila je liberalizaciju trgovine, a utjecaji su vrlo geografski specifični" (str. 213). Naveden je i primjer. U staroj globalizaciji američki su radnici s američkom tehnologijom konkurirali meksičkim radnicima s meksičkom tehnologijom. Zatim dolazi do divergencije. U novoj globalizaciji, nakon razdvajanja ideja, meksički radnici imaju američku tehnologiju pa dolazi do konvergencije. Baldwin te rezultate predstavlja prvo u okviru prepoznavanja dvije grupe zemalja. Jedna je skupina sedam razvijenih industrijskih zemalja, G7, odnosno Sjedinjene Američke Države, Japan, Njemačka, Italija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska i Kanada. Druga je skupina šest zemalja koje se brzo industrijaliziraju, I6, odnosno Kina, Južna Koreja, Indija, Indonezija, Tajland i Poljska. Baldwin kasnije prikaz dopunjuje sa skupinom 11 brzorastućih zemalja, R11, čije se sudjelovanje u svjetskoj proizvodnji snažno povećalo. To su Kina, Indija, Brazil, Indonezija, Nigerija, Južna Koreja, Australija, Meksiko, Venezuela, Poljska i Turska. Trgovina između I6 i G7 počela je "... jako sličiti trgovini sjever-sjever nakon Drugog svjetskog rata" (str. 96) jer se trgovalo poluproizvodima. Važna promjena na koju Baldwin ukazuje jest da su "... vlade zemalja u razvoju promijenile višedesetljetni stav opiranja slobodnijoj trgovini i ulaganjima" (str. 98) i počele promicati slobodnu trgovinu. Primjerice, carine koje su potpomagale razvoj u staroj globalizaciji postale su prepreke razvoju u novoj globalizaciji koja je sve više regulirana pravilima.

Zadnji dio knjige donosi dva poglavlja u kojima Baldwin objašnjava kako novosti koje donosi nova globalizacija utječu na redefiniranje ekonomske politike i zašto su stare "... politike uglavnom neprimjenjive u današnjoj globalizaciji koja je nagla po učinku, više individualizirana [po posljedicama], manje podložna kontroli od strane vlada i općenito nepredvidljivija" (str. 222). Međutim, "intrinzična poteškoća povećana je činjenicom da mnoge vlade i analitičari koriste mentalni model stare globalizacije za razumijevanje učinaka nove globalizacije" (str. 223). Osmo poglavlje se time bavi u okvirima razvijenih zemalja, a deveto u okvirima zemalja u razvoju.

U okvirima razvijenih zemalja, ekonomsku politiku ne treba gledati u nacionalnim granicama koje su neprimjerene novoj globalizaciji, nego "... razmišljanje treba usredotočiti na politike koje osiguravaju najveća prelijevanja..." (str. 227). Nadalje, "... ljudi i kompetencije su možda najvažniji kada se razmišlja o novoj paradigmi..." (str. 231). "Prije drugog razdvajanja djelatnosti, trgovinska politika uglavnom je bila usredotočena na trgovinu. Izvoz su bili 'paketi' koje su proizveli resursi jedne zemlje... [N]akon drugog razdvajanja djelatnosti... nije stvar više u trgovini [gotovih proizvoda], uvoz i izvoz su 'paketi' proizvodnih faktora više zemalja" (str. 237). Lanac dodane vrijednosti je međunarodan i optimizira se na razini svjetskog gospodarstva, ali "globalni lanci dodane vrijednosti su neznatno ili nimalo globalno regulirani" (str. 240). Zato nastaju pritisci potpisivanja trgovinskih sporazuma. U osmom poglavlju Baldwin određuje okvire nove politike koja "... treba prestati razmišljati o izvozu industrijskih proizvoda i treba početi razmišljati o uslugama koje idu [uz njih]... Politika razvijenih treba olakšati poslovanje u drugim zemljama i osigurati da pogoni u raznim zemljama ostanu povezani" (str. 239).

Deveto poglavlje bavi se implikacijama nove globalizacije za zemlje u razvoju. Hrvatskim bi čitateljima to trebalo biti najzanimljivije poglavlje, ali nažalost ono je najslabije u knjizi. Uglavnom se svodi na zanimljive primjere i zabavne anegdote. No neki obrisi politike mogu se naći. U ovom poglavlju Baldwin pokušava staru politiku razvoja, temeljenu na nacionalnoj politici proizvodnje gotovih proizvoda čiji se cijeli proces odvija

u zemlji, suprotstaviti implikacijama nove globalizacije. U tom smislu razlikuje dva tradicionalna, a sada neprimjerena viđenja politike razvoja: "minimalnog kritičnog napora" (*big push*) i washingtonski konsenzus. Kritičan je prema Rodrikovoj politici "jedna ekonomika – više ekonomija" zbog njene neodređenosti. Novi pristup koji zagovara Baldwin usredotočen je na lanac stvaranja dodane vrijednosti, tj. "kako ući u globalni lanac dodane vrijednosti, kako proširiti i jačati sudjelovanje u globalnom lancu, kako pretočiti sudjelovanje u globalnom lancu u održivi rast" (str. 272). Primjerima (uglavnom iz automobilske industrije) pokazuje kako se to može ostvariti (ali i zašto neki nisu uspjeli). Baldwin tvrdi da je drugo razdvajanje djelatnosti "... olakšalo politiku razvoja jer se 'minimalni kritični napor' može podijeliti u male korake, a bolja koordinacija koja dolazi s ICT revolucijom otvara put nerazvijenima da izvoze dijelove proizvoda. Kada globalizacija djeluje ciljano, lakše je povećati nacionalne komparativne prednosti; znanja potrebna za izgradnju jedne faze proizvodnje u nerazvijenim je zemljama mnogo lakše apsorbirati od znanja potrebnih za cijeli sektor" (str. 257). Svaku od tih novih okolnosti Baldwin potom objašnjava. No kada se to pretoči u politike, onda je pitanje redoslijeda politika važno. Redoslijed razvoja više nije sektorski (ranije se, naime, počinjalo od jednostavnijih sektora, npr. tekstilnog, i postepeno prelazilo na usvajanje sve složenijih), nego se treba baviti fazama proizvodnje, što znači da komparativne prednosti postaju pitanje regija neke zemlje, a ne nacionalni koncept, i da lokacija postaje sve važnija.

Zadnje poglavlje Baldwinu daje priliku za prognoze. Naravno, tu je riječ o trećem razdvajanju djelatnosti koje se odnosi na usluge jer "... usluge... će biti fizički odvojene od radnika" (str. 298) te će "... sljedeća radikalna promjena u globalizaciji vjerojatno značiti da će radnici u jednoj državi moći [udaljeno] obavljati zadatke u drugoj državi – zadatke za koje bi danas trebali biti tamo i prisutni" (str. 298). To će omogućiti telerobotika, hologramska tehnologija, virtualna imigracija i slične posljedice razvoja ICT-a i umjetne inteligencije. Tu Baldwin vidi osobite prilike za radnike u nerazvijenim zemljama s niskim nadnicama, što će dati jaki impuls daljnjoj konvergenciji. Na tom tragu, Baldwin daje i primjer: Filipinka će u Filipinima za filipinsku nadnicu robotom čistiti sobu u Oslu. Što se

trgovine robom tiče, trgovina između razvijenih i nerazvijenih “... sve će više sličiti današnjoj trgovini između razvijenih” (str. 294).

Na još dvije stvari valja upozoriti. Prva se tiče teorije na koju Baldwin zasniva svoju analizu, a druga komu će knjiga biti zanimljiva.

Dva poglavlja trećeg dijela (vjerojatno ih Baldwin iznosi tek u trećem dijelu knjige da privuče čitatelja i ne zaguši ga teorijom) izlažu modele na kojima Baldwin temelji svoju analizu. Prvi je model komparativne prednosti Davida Ricarda s početka 19. stoljeća. Tim modelom može se objasniti zašto trgovinom svi dobivaju te kako se trgovina promijenila od komparativnih prednosti gotovih proizvoda, sektora i država do komparativnih prednosti faza proizvodnje. Baldwin prepoznaje da to podrazumijeva da postoje dobitnici i gubitnici te zaključuje “... nema koristi globalizacije bez gubitaka... rješenje ove dileme je uspostavljanje 'društvenog ugovora' koji svim građanima daje udio u koristima, ali i u podjeli gubitaka” (str. 185). Drugi je model nove ekonomske geografije Paula Krugmana, Tonyja Venablesa i Masahira Fujita iz 1990-ih. Taj mu model služi da prepozna faktore aglomeracije, disperzije i prostorne nejednakosti razvoja. Naime, tim se modelom može objasniti kako u uvjetima nepromijenjenih troškova prijevoza, krene li se od jednake raspodjele, sustav generira [prostorne] nejednakosti i zašto “... industrija ima tendenciju nadprosječne koncentracije na velikim tržištima” (str. 190). Nadalje, ta logika “... pravocrtno objašnjava zašto se poduzeća moraju seliti sa sjevera na jug kako bi se izjednačila profitabilnost... [i to preseljenje] mora biti veće što su troškovi prijevoza manji...” (str. 190). Treći je model endogenog rasta Paula Romera iz 1980-ih. Endogeni rast važan je Baldwinu zbog prelijevanja znanja ako se ono definira kao javno dobro. Endogeni rast zajedno s novom geografijom daje “... okvir koji objašnjava kako je revolucionarna primjena parnog stroja potaknula aglomeraciju koja je dovela do velike divergencije, dok je ICT revolucija potaknula disperziju koja je dovela do velike konvergencije” (str. 193). Naime, kada prelijevanje znanja postane međunarodno, vodi disperziji. Četvrto analitičko pomagalo nije model, već tumačenje pojma *offshoring* i ekonomike rastavljanja lanca ponude. Drugim riječima, dolazi do razbijanja proizvodnog procesa na faze dodavanja vrijednosti koje mogu biti smještene bilo gdje, a to vodi disperziji.

“Moderna predionica zapošljava samo jednog čovjeka i psa. Čovjek je tamo da hrani psa, a pas je tamo da pazi da se čovjek ne približi strojevima” (str. 236).